

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Openbare bibliotheken

Huysmans, F.

Published in:
Handboek Cultuurbeleid. - Band 4. - Aanvulling 69

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Huysmans, F. (2012). Openbare bibliotheken. In Q. L. van den Hoogen, B. J. Langenberg, R. E. J. A. Oosterhuis, T. A. Schiphof, & W. Snijder (Eds.), Handboek Cultuurbeleid. - Band 4. - Aanvulling 69 (pp. II.15-1-II.15-18). Amsterdam/Doetinchem: Reed Business Media.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Openbare bibliotheken in Nederland

Een beknopte beleidsgeschiedenis

Frank Huysmans

Een licht gewijzigde versie van deze tekst is als 'Openbare bibliotheken' onder licentie verschenen in Q.L. van den Hoogen et al. (2012), Handboek Cultuurbeleid, Band 4, Amsterdam/Doetinchem: Reed Business.

Deze versie (28 augustus 2012) is gelicenseerd onder een [Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 3.0 Nederland](#) licentie.

Inhoud

Ruim een eeuw openbaar bibliotheekbeleid.....	2
De beginfase (1899-1921).....	2
Rijkssubsidievoorwaarden, verzuiling, eenheid (1921-1975)	4
Wet op het openbaar bibliotheekwerk en decentralisatie (1975-2000)	6
Bibliotheekvernieuwing (2000-2007)	8
Groei naar centralisatie (2008-2012)	11
Geraadpleegde literatuur	15
Over de auteur	18

Ruim een eeuw openbaar bibliotheekbeleid

Openbaar bibliotheekbeleid dateert in Nederland welbeschouwd van 1907. De Openbare Gemeentebibliotheek van Rotterdam opende in dat jaar op 7 februari haar deuren. Ze was weliswaar niet de eerste echt *openbare* bibliotheek – die eer valt, afhankelijk van de criteria die men de doorslag laat geven, te beurt aan Utrecht of Dordrecht. In Rotterdam echter verleende de gemeente een substantiële subsidie aan deze van 1604 daterende, voormalige stadsbibliotheek, om haar in staat te stellen een collectie op niveau en dito huisvesting en dienstverlening te kunnen bieden. Landelijk bibliotheekbeleid start in 1908 met de oprichting van een landelijke vereniging door de dan bestaande zes ‘openbare leeszalen en bibliotheken’ (Groningen, Leeuwarden, Utrecht, Dordrecht, Den Haag en Rotterdam). In dat jaar beginnen in de Tweede Kamer discussies over het verlenen van rijkssubsidie aan die vereniging en aan de openbare bibliotheken zelf.

De verhouding tussen gemeentelijk en landelijk beleid voor openbare bibliotheken nu, een eeuw later, is eigenlijk niet goed los te zien van deze beginfase. Met uitzondering van een korte periode in de jaren 1970 en ‘80, toen de Wet op het Openbare Bibliotheekwerk van kracht was, speelde de lokale overheid de eerste viool. Ondersteuning vanuit het Rijk was gekoppeld aan lokale support: alleen als de gemeente de openbare bibliotheek subsidieerde, kwam die gemeente voor aanvullende landelijke subsidie in aanmerking. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog wordt deze situatie als volgt verwoord:

“Daar is .. de eenigszins zonderling aandoende verhouding tusschen het Rijk en de gemeenten. Er is geen Wet; geen enkel gemeentebestuur kan worden verplicht een O.L.B. ter plaatse te stichten, te onderhouden of te subsidieeren. Maar: het Rijk bedankt ervoor, met Rijksgeld alléén een O.L.B. te bekostigen. De plaats zelve moet het eerst waardeering voor dit plaatselijke belang toonen. (...) Het gemeentebestuur moet de guldens op tafel leggen, en dan doet het Rijk er wat bij. Hetgeen de gemeente voor de O.L.B. besteedt, is ook niet aan haar beleefdheid of goedgeefsheid overgelaten. Er is een schaal opgemaakt, en al naar de grootte der plaatselijke bevolking zijn minima bepaald van de gemeentelijke subsidies. (...) Dit stelsel van voorwaardelijke vrijwilligheid heeft, misschien ook om zijn dwangloosheid, nog nimmer gefaald” (Greve 1940: 10).

Pas wanneer men zich in de jaren 1950 en ‘60 zorgen begint te maken over het maar niet goed van de grond komen van het openbaar bibliotheekwerk in de dunbevolkte gebieden, gaan ook de provincies een rol van belang spelen. Door dit alles heen speelt nog de voor Nederland zo typische geschiedenis van verzuiling en ontzuiling, die de ontwikkeling van de bibliotheek in Nederland sterk heeft bepaald. Om de situatie en taakverdeling anno nu te kunnen duiden, is het dus noodzakelijk vrij veel aandacht te schenken aan de geschiedenis van het openbaar bibliotheekbeleid. Het eerste en omvangrijkste deel van dit overzicht is dan ook daaraan gewijd. In het tweede deel staan de recente ontwikkelingen centraal, aan de vooravond van wat naar verwachting een nieuwe wet op de openbare bibliotheken van 2013 zal worden.

De beginfase (1899-1921)

De openbare bibliotheek is in Nederland inmiddels ruim een eeuw oud. In die goed honderd jaar is er van een wettelijk kader maar beperkt sprake geweest. Dat terwijl ondersteuning uit publieke middelen, door de overheid dus, een wezenskenmerk is van de openbare bibliotheek. De pioniers van de Leeszaalbeweging zetten zich ervoor in om van de bibliotheek een beschavingsinstrument

te maken – voor iedereen. Daartoe moest de reeds langer (vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw) bestaande volksbibliotheken getoond worden hoe het beter kon. “Bij de oprichting van Volksbibliotheken wordt een noodlottige grens getrokken tusschen ‘volk’ en ‘meer-ontwikkelden’; noodlottig, omdat daarbij, geestelijk gesproken, het ‘volk’ op een eiland, onvruchtbaar en gering in omvang, wordt gedrongen, zonder in de gelegenheid te zijn van wat er verder in de wereld te grijpen en begrijpen valt, kennis te nemen”, aldus een van de voorvechters van de openbare bibliotheek in Nederland, Henri E. Greve (1906: 12), in zijn proefschrift. Op drie punten, aldus Greve, zou de openbare bibliotheek zich van de volksbibliotheek moeten onderscheiden:

1. niet (bijna) uitsluitend ontspanningslectuur bieden, maar ook geschriften ter ondersteuning van (zelf)studie en (zelf)ontwikkeling;
2. niet alleen gericht zijn op de lagere klasse of de eigen zuil; iedereen, ongeacht religie, levensbeschouwing en ontwikkelingsniveau, zou in de bibliotheek iets van zijn gading moeten kunnen vinden;
3. om dit te kunnen realiseren niet afhankelijk zijn van de goedgeefsheid van lokale welgestelden, maar een solide financiële basis uit publieke middelen.

Ondersteuning uit publieke middelen wordt dus gezien als basisvoorwaarde voor de openbare bibliotheek. Daarmee komt de overheid als actor in beeld. In het Britse Lagerhuis wordt in 1850 ‘s werelds eerste *Public Libraries Act* aangenomen die gemeenten in Engeland en Wales (drie jaar later ook in Schotland en Ierland) vanaf 10.000 inwoners toestaat – niet verplicht – een openbare bibliotheekvoorziening in het leven te roepen op basis van een gemeentelijke belastingheffing. Aanvankelijk is het maximaal te heffen belastingtarief bescheiden en is het verzamelde budget bestemd voor huisvesting en personeel; er mogen geen boeken van worden aangeschaft (Black et al. 2009). Voor boekencollecties is men aangewezen op giften van weldoeners. Mede daardoor duurt het nog ruim drie decennia voor het openbaar bibliotheekwerk, hoofdzakelijk dankzij filantropie, een doorstart maakt.

Hetzelfde patroon van een bevlogen startfase en daaropvolgende stagnatie, maar dan een halve eeuw later, kenmerkt het openbaar bibliotheekwerk in Nederland. Al in 1851 worden er in het parlement vragen gesteld aan minister Thorbecke. Die voelt er als liberaal niets voor de gemeenten voor te schrijven dat zij een ‘openbare boekerij’ moeten oprichten: “De zaak kan op zichzelf nuttig zijn, maar niet alles wat nuttig is mag onder alle omstandigheden aan de gemeentebesturen bevolen worden. Het zijn geene uitgaven van dien aard, dat men zeggen kan dat zij behooren tot het wezen van de huishouding der gemeente” (geciteerd in Schneiders 1990: 33). De zaak wordt daarmee terugverwezen naar het particulier initiatief en de gemeenten zelf. Utrecht (1892) en Dordrecht (1899) doen de aanzet, Groningen (1903), Leeuwarden (1905), Den Haag (1906) en Rotterdam (1907) volgen, waarbij Rotterdam zoals aan het begin gememoreerd de eerste was met een substantiële gemeentesubsidie (Schneiders 1990: 55-64). Deze zes bibliotheken richten in 1908, op initiatief van Groningen, de Centrale Vereniging van Openbare Leeszalen en Bibliotheken op (kortweg: CV; vanaf 1972 Nederlands Bibliotheek en Lector Centrum [NBLC] en thans Vereniging van Openbare Bibliotheken [VOB]). Tot 1923 groeit het aantal openbare bibliotheken snel, om dan nagenoeg te stagneren tot na de Tweede Wereldoorlog (Greve 1933; Van Riemsdijk 1978).

Rijkssubsidievoorwaarden, verzuiling, eenheid (1921-1975)

Eind 1907 wordt er voor het eerst rijkssubsidie toegekend aan de openbare leeszaal door het liberale minderheidskabinet-De Meester. De subsidiesom (fl. 5150) ondergaat al vlug een bijstelling in neerwaartse zin als dat kabinet valt en er een confessioneel minderheidskabinet aantreedt onder leiding van de antirevolutionair Heemskerk. De subsidie is voornamelijk eenmalig, hangende een onderzoek naar de staat van de openbare bibliotheken in Nederland en een instrument om bepaalde lectuur te kunnen weren. De verzuilde verhoudingen spelen de leeszaalbeweging parten. Katholieken en antirevolutionairen zijn sterk tegen de idee van een openbare leeszaal gekant. De christelijk-historischen zijn minder gedecideerd in hun afwijzing, terwijl de liberalen, de vrijzinnig-democraten en sociaal-democraten sterk vóór zijn. De confessionelen vertrouwen er niet op dat de gewone man in staat is stichtelijk koren van verderfelijk kaf te onderscheiden, en indien wel, om van dat kaf af te blijven. De voorstanders menen dat die gewone man heel wel in staat is zijn eigen keuze te maken uit een breed, pluriform aanbod. Op de achtergrond speelt het nog zeker niet algemeen erkende onderscheid tussen volksbibliotheken en openbare leeszaal mee. Tijdens het betreffende Kamerdebat worden ze door de confessionele tegenstanders van subsidieverstrekking aan de openbare leeszaal nogal eens aan elkaar gelijkgesteld (Greve 1940; Schneiders 1990). Uiteindelijk duurt het tot 1921 voordat de *structurele* subsidieverstrekking in een ministeriële regeling (dus niet als wet) wordt gecodificeerd. De christen-historische minister De Visser, zelf voorstander van subsidieverstrekking aan openbare leeszaal onder het bijbelse motto 'onderzoekt alle dingen en behoudt het goede', is hiervoor verantwoordelijk. Op 9 maart 1921 zien de 'Voorwaarden betreffende de subsidieering van Rijksweg van Openbare Leeszaal en Bibliotheken' het licht, later kortweg de 'Rijkssubsidievoorwaarden-1921' of RSV genoemd (Ministerie van CRM 1967). De voorwaarden betreffen

- de toegankelijkheid voor iedereen, het leeszaalgedeelte in ieder geval kosteloos;
- een algemeen vormend, ontwikkelend en onderrichtend karakter hebben dan wel 'op verantwoord peil ontspannend' zijn van de aangeboden lectuur;
- onpartijdigheid door middel van het voorhanden zijn van publicaties van de verschillende godsdienstige overtuigingen, politieke gezindten en maatschappelijke standen, en vertegenwoordiging daarvan in de leeszaalbesturen;
- het weren van alle moreel-schadelijke en propagandistische lectuur (Greve 1933: 179-180; Ministerie van CRM 1967; Schneiders 1990: 92).

De derde bepaling is niet van toepassing op de rooms-katholieke en christelijke OLB's. Naast 'algemene' openbare leeszaal en bibliotheken (OLB's) scheppen de voorwaarden namelijk ook ruimte voor rijkssubsidie aan bijzondere, rooms-katholieke en protestants-christelijke OLB's. De inherente tegenstrijdigheid die in deze benamingen tot uitdrukking komt, weersprekt het pluriform-neutrale uitgangspunt van de leeszaalvoorstanders. Dezen zien echter in dat in de verzuilde verhoudingen in Nederland dit resultaat het best haalbare is (Schneiders 1990: 96-100). De parallel met het onderwijs – de 'schoolstrijd' – is niet over het hoofd te zien. Om aan de confessionele voorbehouden tegenover de algemene leeszaal verder tegemoet te komen, dienen OLB's op zondagochtend gesloten te zijn en mogen minderjarigen alleen onder begeleiding van ouder of voogd naar binnen. De openbare bibliotheek is de eerste helft van de eeuw namelijk niet voor kinderen en jeugdigen bestemd. De Centrale Vereeniging krijgt in de Rijkssubsidievoorwaarden de rol van toezichthouder toebedeeld. Directeur van de Koninklijke Bibliotheek en voorzitter van de Commissie van Toezicht van de CV, P.C. Molhuysen, is van 1920

tot zijn overlijden in 1944 de inspecteur. In die hoedanigheid beoordeelt hij de collectievorming (beoordelen van lijsten van aangeschafte boeken die OLB's aanleveren) en legt hij ook visitaties af (Schneiders 1990: 92).

Een belangrijke extra bepaling (artikel 43 RSV) is dat rijkssubsidie alleen wordt verstrekt bovenop een gemeentelijke subsidie: zonder een minimumniveau aan gemeentelijke steun komt er geen rijkssteun. Als begin jaren 1920 de rijksbegroting door economische tegenspoed onder druk komt te staan, blijkt dit al snel fnuikend voor de uitbouw van het bibliotheekstelsel. In de 'zeven magere jaren' moet op de vastgestelde rijkssubsidie meteen flink worden gekort. Met name het ontstaan van filialen in de steden en de leetuurvoorziening op het platteland door middel van de 'Reizende Bibliotheken' hebben hieronder te lijden (Greve 1933: 235-243). Het bestuur van de CV ziet geen andere mogelijkheid dan bij de minister aan te dringen op het verhogen van de in de RSV (art. 8) opgenomen maximum toelaatbare lenerscontributie. Pas in 1928 komt er enige verlichting. De wereldwijde economische crisis in de jaren dertig beknót de expansie opnieuw. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog in 1940 zijn er nauwelijks méér (83 in getal) algemene, katholieke en protestants-christelijke OLB-organisaties dan in 1923 (76). Opvallend is wel dat het boekenbezit en het aantal uitleningen in die tijd meer dan verdubbelen, en ook het aantal bezoekers met twee derde toeneemt. Nederlanders weten de bibliotheken die er al wel zijn dus beter te vinden (Van Riemsdijk 1978: 161).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zet die stijgende lijn in het gebruik zich door. Met name in de laatste oorlogsjaren wordt er flink meer geleend. Of dit is om zich beter te informeren over de oorlogssituatie, of om met een ontspannend leesboek uit de harde realiteit te kunnen vluchten, is niet te achterhalen. Feit is wel dat de oorlog de OLB's niet ongemoeid laat. Enerzijds vernietigen bombardementen en oorlogshandelingen (delen van) gebouwen en collecties en moet het personeel onder soms erbarmelijke omstandigheden zijn werk doen, zelfs in de frontlinie (Zutphen). Anderzijds worden ook de bezetter onwelgevallige titels en periodieken uit de collecties verwijderd. Boeken van Joodse schrijvers en Duitse emigranten alsook socialistische en communistische periodieken verdwijnen achter slot en grendel. Achteraf is vast te stellen dat het bestuur van de CV, en feitelijk het Haagse duo Greve (secretaris-penningmeester) en Molhuysen (inspecteur en tijdelijk voorzitter) dat daarbinnen in de oorlogsjaren de feitelijke leiding had, tamelijk meegaand is geweest. Een goede samenwerking met de bezetter werd noodzakelijk geacht om zich de gevaarlijker geachte NSB van het lijf te houden (Schneiders 1990: 140). Terwijl zowel de Duitsers als de NSB geen grote belangstelling aan de dag leggen voor wat er in de openbare bibliotheken op de schappen en leestafels aanwezig is, worden de weinige wenken van de verantwoordelijke *Ministerialrat* via circulaire in het grootste deel van het land snel opgevolgd. Gesteld voor de keuze de leeszaalgedachte – alle stromingen vertegenwoordigd – trouw te blijven of de bestaande leeszalen (de instituties dus) in stand te houden, kiezen Greve en Molhuysen voor het laatste. Na de oorlog zijn daar kritische noten over gekraakt. "De geschiedenis van de bezettingstijd heeft laten zien dat de leiding van de CV capituleerde nog voor de vijand het signaal tot de aanval had gegeven. 'n Capitulatie die, gezien de machtsverhoudingen, uiteindelijk onvermijdelijk zou zijn geweest, maar waarbij nu zonder slag of stoot werd prijsgegeven wat het meest essentieel voor een openbare bibliotheek was" (Van Riemsdijk 1979: 106). De auteur doelt hier uiteraard op het uit het leenverkeer halen van boeken en zodoende "loyaal mede te werken om te vermijden wat tot wrijving aanleiding kan geven" (aldus het CV-bestuur in zijn eerste circulaire aan de leeszaalbesturen van 19 mei 1940; geciteerd in Schneiders 1990: 139). Of een strijdbaarder houding jegens de aantasting van de openbaarheidsgedachte het verzet had kunnen

stimuleren en de verspreiding van het nationaalsocialistische gedachtengoed had kunnen tegengaan, is ook achteraf niet vast te stellen. Feit is wel dat de bibliotheken, doordat ze open konden blijven, in een grote behoefte aan lectuur bij de bevolking hebben voorzien.

Na de bevrijding keren, ondanks de roep tot nationale saamhorigheid en eenheid, de verzuilde verhoudingen in het openbare leven terug. Eind jaren 1940 breekt een periode van jarenlange strijd aan tussen de rooms-katholieke en de algemene leeszaalbesturen. Weliswaar hebben vertegenwoordigers van de katholieke stroming zitting in het CV-bestuur. Het katholieke volksdeel staat echter kritisch ten opzichte van de verspreiding van de katholieke lectuur door de rooms-katholieke openbare leeszaalbesturen en bibliotheken (RKOLB's). Ze ziet meer in een wederopleving van de katholieke volksbibliotheken. In de jaren 1950 wordt er van katholieke en protestantse zijde druk uitgeoefend op de bijzondere OLB's om zich los te weken uit het CV-verband (Van Riemsdijk 1982). Ook ageren beide stromingen – de katholieke sterker dan de protestantse – bij de rijksoverheid tegen de centrale rol die de (inspecteur van de) CV speelt in de toekenning van rijksmiddelen. In 1959 leidt dit tot het loslaten van de verplichting lid te zijn van de CV om voor rijkssubsidie in aanmerking te komen. Ook de inspectie door de Commissie van Toezicht wordt uit de CV afgesplitst en in 1961 als rijksdienst verzelfstandigd. Als gevolg van deze gelijkberechtiging (althans in bestuurlijke en financiële zin) van algemene openbare leeszaalbesturen en voornamelijk confessionele volksbibliotheken, en als onderdeel van de bredere maatschappelijke ontzuilingstrend, ontdoeien de ijzige verhoudingen. Er ontstaat een klimaat waarin in 1968 de katholieke en protestants-christelijke koepels, het Katholiek Bibliotheek en Lectuur Centrum (KBLC) en Christelijk Lectuurcentrum (CLC), open staan voor samenwerken met de CV. In 1972 gaan de drie organisaties op in een landelijke koepel, het Nederlands Bibliotheek en Lector Centrum (NBLC). De Beleidscommissie Volksbibliotheken van het NBLC krijgt als taak de volksbibliotheken te integreren in de openbare bibliotheekvoorziening (Van Swigchem 1987: 56-57).

Een direct gevolg van de samenwerking die door de eerdere verzelfstandiging van het confessionele bibliotheekwerk mogelijk werd, is dat het bibliotheekwerk in de regio er een sterke impuls door krijgt. De reeds bestaande 'centrale plattelandsbibliotheken' worden in 1961 omgedoopt tot provinciale bibliotheekcentrales (PBC's). De subsidiegrondslag voor de PBC's verbetert en zij gaan een belangrijke rol spelen in de uitbouw van het stelsel. In veel gevallen betekent dat dat confessionele volksbibliotheken zich tot openbare bibliotheken omvormen, of dat zij samengaan met de daar aanwezige ('algemene') openbare bibliotheken. Tussen 1960 en 1974, aan de vooravond van de overgang naar een wettelijke regeling, verdubbelden het aantal bibliotheekorganisaties en het aantal filialen. De collecties, uitleningen en ledentallen verviervoudigden in dezelfde periode (Euser 1984: 64). Deze grote toenames zijn voor een deel het gevolg van genoemde omvormingen en fusies. Daarnaast geeft het ontstaan, de uitbouw en de professionalisering van het jeugdbibliotheekwerk, waaraan in deze tekst geen nadere aandacht kan worden besteed, de leden- en uitleentallen een sterke impuls.

Wet op het openbaar bibliotheekwerk en decentralisatie (1975-2000)

Het samengaan van de voormalige kernpunten van algemene en bijzondere huize is zeker ook het gevolg geweest van politieke ontwikkelingen. In de landelijke politiek wordt sinds 1966 toegewerkt naar een 'echte' bibliotheekwet ter vervanging van de Rijkssubsidievoorwaarden uit 1921. Deze bevorderden door de inherente subsidiesystematiek het samengaan van bibliotheken

niet en hielden fusies dus tegen. De ontstaansgeschiedenis is op zichzelf een fraai staaltje ontzuiling. KVP-minister Marga Klompé bereidt de wet voor. Na een regeringswisseling in 1972 dient VVD-staatssecretaris Henk Vonhoff de wet in bij het parlement. In 1974 (Tweede Kamer) en 1975 (Eerste Kamer) verdedigt PvdA-staatssecretaris Wim Meijer het wetsvoorstel met succes, waarna de wet per 1 juli 1975 van kracht wordt (Van Swigchem 1987: 68-69; Schneiders 1990: 198). PvdA, VVD, D'66, PPR, PSP, DS'70 en CPN steunen het wetsvoorstel. De confessionele partijen KVP, ARP en CHU stemmen tegen vanwege de in hun ogen te centralistische planning die de wet vastlegt.

Die centralistische planning is evenwel de bedoeling van de voorstanders van de wet (Euser 1984). Belangrijkste oogmerk van de wettelijke regeling is het evenwichtiger spreiden van de openbare bibliotheekvoorzieningen over het land. Elke drie jaar stelt de minister van CRM een 'landelijk plan voor de openbare bibliotheekvoorziening' vast, dat voortbouwt op (ook wettelijk verplichte) gemeentelijke en provinciale plannen. De volgorde is van laag naar hoog: de provinciale plannen bouwen voort op de gemeentelijke, en het landelijke plan op de provinciale. In het landelijk plan worden gemeenten en provincies aangewezen die verplicht zijn een openbare bibliotheekvoorziening te subsidiëren dan wel deze zelf, als gemeentelijke dienst, in stand te houden. In een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) kunnen nadere regels worden gesteld ten aanzien van onder andere de omvang en samenstelling van de collectie, de huisvesting, openingstijden, samenwerking met andere bibliotheken en andere instellingen op informatief educatief en sociaal-cultureel terrein, aantal personeelsleden en hun functies en vaardigheden.

Zowel aan gemeenten als provincies stelt het Rijk, mits zij aan deze regels voldoen, vergoeding van 100% van de personeelskosten en 20% van de overige kosten (huisvesting, collectie etc.) in het vooruitzicht. Daarbij wordt een ondergrens aangegeven. In gemeenten met minder dan 5.000 inwoners draagt de provinciale bibliotheekcentrale zorg voor de bibliotheekvoorziening (een filiaal of een bibliobus). Gemeenten tussen 5.000 en 30.000 inwoners dienen een overeenkomst van dienstverlening met de provinciale bibliotheekcentrale te sluiten om voor rijks subsidie in aanmerking te komen. Verder wordt bij een aanvullende Wet op de Bibliotheekraad een 'vast college van advies en bijstand voor het bibliotheekwezen', de Bibliotheekraad, in het leven geroepen. Die dient te bestaan uit een voorzitter, een ondervoorzitter (de bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek is dit ambtshalve) en 24-30 leden, half-om-half namens het openbare en het wetenschappelijk en speciale bibliotheekwezen. Deze Raad adviseert de minister bij alle besluiten die hij of zij krachtens de wet neemt ten aanzien van de openbare bibliotheken.

Al bij het aannemen van de wet was duidelijk dat deze geen lang leven beschoren zou zijn. Er circuleren in Den Haag reeds voor 1975 plannen om het gehele welzijnswerk, waaronder het openbaar bibliotheekwerk valt, te decentraliseren naar gemeentelijk niveau met een Kaderwet specifiek welzijn. Uiteindelijk zal dit pas in 1987 gebeuren met de invoering van de Welzijnswet. Maar al in 1978 en zeker het begin van de jaren 1980 kan de oorspronkelijke intentie van de wet niet gestand worden gedaan, onder invloed van drastische bezuinigingen op de overheidsuitgaven. Waar het de bedoeling was geweest de openbare bibliotheekvoorziening op normen te gaan baseren in plaats van op inwonertal alleen, komen die normen niet tot stand. Rijk, provincies (IPO-cultuur), gemeenten (VNG) en bibliotheken (NBLC) komen hierover niet tot overeenstemming. Eerst stellen de gemeenten dat de normering bezijden de realistische mogelijkheden van gemeentelijke financiering is geformuleerd. Na een wijziging van de normen om aan dat bezwaar tegemoet te komen, kan het NBLC zich hiermee niet langer verenigen (Euser

1984: 72-76). Het vreest dat de minimumnormen als maximumnormen gehanteerd zullen gaan worden, een vrees die aan het begin van de nieuwe eeuw opnieuw opgeld gaat doen bij de instelling van het zogeheten 'instapniveau' (waarover later meer).

Tot de invoering van de Welzijnswet blijft de positie van de openbare bibliotheken en de werking van de wet onbestemd. Begin jaren negentig verhuist het cultuurbeleid van het welzijns- naar het onderwijsbeleid, van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC) naar Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCenW, later OCW). Het openbaar bibliotheekbeleid is vanaf 1994 gebaseerd op de artikelen 11a en 11b in de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid. Daarin wordt gesproken over bibliotheek*netwerken* op drie niveaus. Artikel 11b, derde lid luidt: "Een lokaal netwerk bestaat uit de door de gemeente bekostigde of in stand gehouden openbare bibliotheken; een provinciaal netwerk bestaat uit een provinciale bibliotheekcentrale en de lokale netwerken in het gebied waarin deze werkzaam is; het landelijke netwerk bestaat uit de landelijke voorzieningen van bibliotheekwerk en de provinciale netwerken." Deze netwerken dienen onder meer zorg te dragen voor (afspraken over) het beschikbaar stellen van informatie, het vervaardigen van een centrale catalogus, collectievorming, bibliotheekwerk voor speciale groepen, het automatiseren van leden-, leen- en catalogusadministratie, het beschikbaar stellen van informatie over het openbaar bestuur, het schoolmediatheekwerk, samenwerking met andere culturele- en welzijnsinstellingen en het tegemoetkomen aan behoeften van deelnemers aan het hoger beroeps- en het volwassenenonderwijs.

De netwerken dienen te worden 'bevorderd' door de minister en de provinciale- en gemeentebesturen. In de tweede helft van de jaren negentig begint het ongemak met deze wet in het bibliotheekveld en daarbuiten te groeien. Onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft herhaaldelijk laten zien dat de vrije tijd die Nederlanders aan lezen besteden aan het dalen is (Knulst en Kalmijn 1988; Knulst en Kraaykamp 1996), al komt dit dan nog niet tot uitdrukking uit de uitleencijfers van de bibliotheken zelf. Ook wordt steeds duidelijker dat internet en world wide web bezig zijn hun weg te vinden naar de Nederlandse huishoudens. Dat dit gevolgen zal gaan hebben voor met name de informatievoorzieningsfunctie van het bibliotheekwerk voelt men wel aan. De vraag is wel of het samenwerken in netwerken alléén voldoende slagkracht zal genereren om deze uitdaging aan te gaan. In de twee artikelen van de wet komt alleen het woord 'automatiseren' voor; vergeefs zoekt men de dan in zwang zijnde term 'digitale snelweg'. In 1998 is het de Raad voor Cultuur die de kat de belt aanbindt. De Raad pleit in een notitie voor opschaling van de openbare bibliotheken in grotere eenheden. Achteraf gezien is dat het startschot voor de Bibliotheekvernieuwing die het openbare bibliotheekveld zijn huidige gedaante zal geven.

Bibliotheekvernieuwing (2000-2007)

In zijn advies van 12 november 1998 aan staatssecretaris Van der Ploeg (PvdA) kraakt de Raad voor Cultuur een aantal harde noten over de bestuurlijke organisatie van het openbaar bibliotheekwerk. In de aanbiedingsbrief formuleert de Raad het kernachtig:

“De huidige bestuurlijke structuur van het bibliotheekwerk wordt gekenmerkt door een moeizaam tot stand gekomen verdeling van verantwoordelijkheden over de drie bestuursniveaus: gemeente, provincie en rijk. Op dit moment is de discussie in een patstelling gekomen waarin de bestuurlijke niveaus elkaar ontzien en de georganiseerde bibliotheeksector evenmin bij machte lijkt om knopen door te hakken. Deze situatie is verontrustend omdat er als gevolg van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen juist behoefte is aan een verandering van de bestaande organisatiestructuur” (Raad voor Cultuur 1998: 1).

Een hindernis is in de ogen van de Raad het grote aantal bibliotheekbesturen: ruim 600 lokale en tien besturen van provinciale bibliotheekcentrales. De Raad pleit voor het bestuurlijk organiseren van het bibliotheekwerk op twee niveaus: bovenlokaal/regionaal (wat niet per se hetzelfde is als provinciaal) en landelijk. De provincies zouden geen uitvoerende bemoeienis met het bibliotheekwerk meer moeten hebben, maar wel regisserende taken in de “stimulering, coördinatie en financiering bij de totstandkoming van een aantal grote regio’s in het land. De eindverantwoordelijkheid hiervoor berust bij de rijksoverheid” (Raad voor Cultuur 1998: 7). Als richtlijn voor de grootte van het werkgebied in een regio geeft de Raad in een voetnoot de indicatie van 4- à 500.000 inwoners, conform de organisatie van andere organisaties zoals de ROC’s. De verantwoordelijkheid van het rijk moet worden versterkt om op dit veranderingsproces de benodigde druk te kunnen zetten.

Hiermee is de knuppel in het hoenderhok beland. Zoals de Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk (2000) onder leiding van oud-staatssecretaris Meijer schrijft, kon de door de Raad voor Cultuur geschetste bestuurlijke oplossing met twee verantwoordelijke overheidslagen binnen de branche en de betrokken overheden niet op voldoende draagvlak rekenen. De analyse waarop de Raad deze oplossing baseerde vond wel weerklank. De stuurgroep-Meijer komt in haar rapport *Open poort tot kennis* tot een advies dat in grote lijnen met dat van de Raad voor Cultuur parallel loopt, zij het dat de bestuurlijke verantwoordelijkheid bij gemeenten, provincies en rijk blijft. De commissie pleit voor een centrale plaats in het stelsel van openbare bibliotheken voor zogenaamde ‘basisbibliotheken’, “een zelfstandige organisatie met één of meer vestigingen die in één of meer gemeenten een bibliotheekvoorziening aanbiedt. De basisbibliotheek is tenminste verantwoordelijk voor de uitvoering van een aantal kernfuncties. Daarnaast zal zij voor haar opdrachtgevers (gemeente(n), provincie, derden) nog andere betekenisvolle taken uitvoeren op basis van aanvullende afspraken. De basisbibliotheek wordt voor het belangrijkste deel gefinancierd door de gemeente(n) waarmee de opdrachtrelatie wordt onderhouden” (Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk 2000: 7). Gezien het grote aantal bibliotheekorganisaties ligt het daarmee voor de hand dat bibliotheken gaan fuseren of in ieder geval gaan samenwerken onder verantwoordelijkheid van één bestuur. Als ondergrens voor het werkgebied van een basisbibliotheek noemt de Stuurgroep een getal van 30- à 35.000 inwoners. Daar wordt aan toegevoegd dat de wenselijke schaalgrootte mogelijk een stuk hoger ligt. Onderzoek heeft uitgewezen dat een schaalgrootte boven de 80.000 inwoners op financiële grond geen financiële meerwaarde biedt, maar – zo valt tussen de regels te lezen – mogelijk wel op andere gronden (samenwerking met andere instellingen), zulks ook afhankelijk van de regio en de mate van stedelijkheid van het gebied.

In afwijking van het advies van de Raad handhaaft de Stuurgroep dus de gedeelde verantwoordelijkheid van de drie overheidslagen gemeente, provincie en rijk. Wel worden de taken scherp afgebakend:

- “De gemeente is opdrachtgever: zij formuleert haar wensen inzake de invulling van de kernfuncties en de gewenste aanvullende functies van de basisbibliotheek en sluit daartoe een contract af met de basisbibliotheek;
- de provincie is regisseur van het bibliotheekstelsel: zij stimuleert en coördineert samenwerkingsverbanden, innovatie, vernieuwing en een cultuuromslag binnen de provincie en kan met de basisbibliotheeken binnen de eigen provincie contracten afsluiten over vervulling van aanvullende functies;
- de rijksoverheid is eindverantwoordelijke: zij blijft, net als in het huidige stelsel, verantwoordelijk voor de bewaking van de doelmatigheid, samenhang, kwaliteit en pluriformiteit van het openbare bibliotheekwerk”
(Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk 2000: 9).

Deze taakverdeling geldt in grote lijnen tot op de dag van vandaag. Ten tijde van de Bibliotheekvernieuwing wordt ze vastgelegd in het *Koepelconvenant herstructurering openbaar bibliotheekwerk*. Dit convenant wordt in december 2001 getekend door het ministerie van OCenW namens het Rijk, het Interprovinciaal Overleg (IPO) namens de provincies en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) namens haar leden. Aanvankelijk is de vernieuwingsoperatie op vier jaar begroot. Het vernieuwingstempo blijkt in een aantal provincies minder hoog dan noodzakelijk. Daarom wordt de operatie met nog eens drie jaar verlengd en tekenen de partijen daartoe in juli 2004 een aanvulling op het Koepelconvenant. Met de convenanten leggen de partijen zichzelf een inspanningsverplichting op; de overeenkomsten hebben geen rechtskracht.

Als vanouds ligt in het Koepelconvenant en de latere aanvulling het primaat bij de lokale overheid. De landelijke overheid heeft wel sterker dan voorheen de verantwoordelijkheid gekregen voor het stelsel c.q. netwerk van openbare bibliotheken, vanuit het besef dat bepaalde taken, met name op het gebied van digitalisering, een landelijke schaalgrootte vereisen en dus ook een bestuurlijke bemoeienis op landelijk niveau geen kwaad kan.

Een opvallend element in het advies van de Stuurgroep is het pleidooi voor opschaling van de provinciale bibliotheekcentrales. De Stuurgroep ziet de PBC's opgaan in regionale facilitaire bibliotheekbedrijven met een nieuwe naam (provinciale serviceorganisaties of PSO's), waarvan er uiteindelijk vier à vijf zullen overblijven. In de overgangsfase hiernaartoe ontvangen zij nog provinciale subsidie, maar uiteindelijk zullen zij gaan werken in een klant-leverancier-relatie voor met name de basisbibliotheeken. Dit aspect van het advies wordt in de looptijd van het proces alleen werkelijkheid voor zover het de klant-leverancier-relatie betreft.

De Bibliotheekvernieuwing wordt van 2002 tot en met 2007 aangestuurd door de Stuurgroep Bibliotheken onder voorzitterschap van de Zuid-Hollandse Commissaris van de Koningin Franssen en ondersteund door een Procesbureau Bibliotheekvernieuwing. In deze periode wordt een aantal noviteiten geïntroduceerd, waarvan er hier drie nader worden belicht: het instapniveau, de Richtlijn voor Basisbibliotheeken en de certificering.

- In de Aanvulling op het Koepelconvenant van 2004 (VNG/IPO/OCW 2004) wordt het zogenaamde 'instapniveau' geïntroduceerd. Afhankelijk van de schaalgrootte (het aantal inwoners in het werkgebied van de basisbibliotheek) is een per inwoner minimaal door de gemeenten te besteden bedrag vastgesteld. Voor bibliotheken met een werkgebied tot 30.000 inwoners gaat een instapniveau van 11 euro per inwoner gelden. Omvat het werkgebied 30-90.000 inwoners, dan is het instapniveau 12 euro per inwoner. Boven de

90.000 inwoners wordt een bedrag van 15 euro vastgesteld. Gemeenten die op of boven dit niveau van bekostiging zitten, kunnen aanspraak maken op intensiveringsgelden van het Rijk. De bedragen worden van jaar op jaar aangepast aan de hand van indexering.

- In december 2005 ziet een door VOB en VNG gezamenlijk ontwikkelde *Richtlijn voor Basisbibliotheken* het licht (VOB/VNG 2005). Het document benoemt vijf kernfuncties: de basisbibliotheek is (1) een warenhuis van kennis en informatie, (2) een centrum voor ontwikkeling en educatie, (3) een encyclopedie van kunst en cultuur; (4) een inspiratiebron van lezen en literatuur, en (5) een podium voor ontmoeting en debat. Aan de hand van de richtlijn kunnen lokale overheid en bibliotheek samen bepalen in hoeverre de richtlijn in de lokale situatie kan worden toegepast en welke speerpunten daarbij gelden. Per kernfunctie wordt gespecificeerd welke eisen deze stelt aan het personeel, de collectie, het gebouw en de netwerken waarvan de bibliotheek deel uitmaakt.
- Om de kwaliteit van de bibliothecaire dienstverlening op peil te brengen en/of te houden, is een systeem van kwaliteitszorg door middel van vooralsnog niet-bindende certificering geïntroduceerd. Hiertoe is een op het model van het Instituut Nederlandse Kwaliteitszorg gebaseerde normering ontwikkeld. In de periode 2006-2009 geldt een qua reikwijdte beperkte norm; voor 2010-2013 is de norm aangepast en uitgebreid (VOB 2010). Een hiertoe opgericht Stichting Certificering Openbare Bibliotheken organiseert de certificering en voert deze uit.

Op 3 april 2008, luttele weken voor de honderdste verjaardag van de Vereniging van Openbare Bibliotheken, wordt het proces formeel afgesloten met een manifestatie in de Amsterdamse openbare bibliotheek waar alle betrokken partijen acte de présence geven. De Stuurgroep Bibliotheken (2008) presenteert er haar eindrapport en biedt een op haar verzoek uitgevoerd onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau aan (Huysmans en Hillebrink 2008). De Stuurgroep observeert dat er "een duidelijke omslag zichtbaar [is] in de richting van een vraaggeoriënteerde werkwijze, waarbij bestaande producten en diensten in geactualiseerde vorm worden aangeboden en nieuwe producten en diensten worden ontwikkeld die aansluiten bij de behoeften van burgers in een veranderende samenleving." In bestuurlijk opzicht is er "een duidelijke roep om meer centrale sturing, binding aan gemaakte afspraken, gemeenschappelijke prioriteiten en een daaraan aangepast besturingsmodel" (Stuurgroep Bibliotheken 2008: 6). De vorming van basisbibliotheken is in grote lijnen geslaagd: het aantal organisaties is afgenomen van ruim 400 bij de start van het proces tot circa 180. Wel constateert de Stuurgroep dat een aantal van de basisbibliotheken nog op te kleine schaal opereert. Ten aanzien van de vorming van provinciale netwerken luidt de diagnose dat deze nog teveel een papieren werkelijkheid zijn, een zwakte die zich uiteindelijk ook op landelijk niveau zal manifesteren. Ook de door de Stuurgroep-Meijer in 2000 voorgestelde opschaling van provinciale serviceorganisaties is nog nauwelijks van de grond gekomen. Alleen in Noord- en Zuid-Holland is er sprake van een bovenprovinciale dienstverlener. Pas in de jaren na 2008 zal de samenwerking vorm krijgen met tot op heden samenwerkingsverbanden tussen de provincies Groningen en Drenthe, Overijssel en Gelderland, Noord-Brabant en Limburg, en ook een landelijk organisatieverband van PSO's.

Groei naar centralisatie (2008-2012)

Het einde van de Bibliotheekvernieuwing als bestuurlijke opgave betekent niet het feitelijke einde van het vernieuwingsproces. Zoals de Stuurgroep Bibliotheken in haar eindrapport vaststelt, dient

er op de ingeslagen wegen nog veel te gebeuren. De rest van het jaar 2008 staat in het teken van het 'hoe nu verder?'. In mei adviseert de Raad voor Cultuur (2008) minister Plasterk van OCW daarover. De Raad onderschrijft de voorzet van de minister in zijn adviesaanvraag dat er meer focus moet komen in het bibliotheekwerk en wel op de functies lezen, leren en informeren (van de vijf kernfuncties uit de Richtlijn voor Basisbibliotheken worden kunst & cultuur en ontmoeting & debat voortaan niet meer vanuit het landelijk beleid ondersteund). Verder stelt de raad dat er meer tempo in het vernieuwingsproces moet komen en dat de innovatiemiddelen van het Rijk het beste kunnen worden ingezet op digitale innovatie. Ten slotte beveelt de Raad aan er meer centrale regie komt in de vernieuwing. De landelijke overheid zou het initiatief dus sterker naar zich toe moeten trekken.

De Vereniging van Openbare Bibliotheken verbindt aan de adviezen eveneens de conclusie dat meer focus, tempo en regie noodzakelijk is om de maatschappelijke relevantie van de openbare bibliotheek in een veranderende omgeving te waarborgen. Zij publiceert in juli haar branchestrategie voor de periode 2009-2012 als 'Agenda voor de toekomst' (VOB 2008). De Vereniging noemt vier thema's waarop de focus in de komende jaren moet liggen: de digitale bibliotheek, de Collectie Nederland, mediawijsheid en lezen & leesbevordering. Programma's op de gebieden marketing, ICT-infrastructuur en HRM-beleid moeten dit ondersteunen. Uitvoering van de agenda wordt evenwel doorkruist door het voornemen van het ministerie om de VOB te 'ontvlechten'. De vereniging voert namelijk zowel stelseltaken uit in opdracht van het ministerie, als branchetaken in opdracht van de ledenvergadering. Het jaar 2009 komt in het teken te staan van deze lastige splitsingsoperatie. Deze resulteert uiteindelijk per begin 2010 in een drietal organisaties: de 'nieuwe' VOB, die een zuivere branchevereniging is; het nieuwe Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) dat sturing geeft aan de stelseltaken; en de stichting Bibliotheek.nl (BNL), die uitvoering geeft aan de digitale innovatie in de branche.

Het jaar 2009 is in die zin een overgangsjaar. Eind 2008 is door een Adviescommissie Bibliotheekinnovatie ([2008]) onder voorzitterschap van Josje Calff geadviseerd over de inzet van de innovatiegelden die het Rijk aan de openbare bibliotheeksector in de jaren 2009-2012 zal besteden. De commissie ziet hiervoor drie programmalijnen: digitale infrastructuur; innovatie van digitale diensten en producten; en innovatie van beleid op de terreinen HRM, collectie en marketing. Omdat 2009 in het teken staat van de splitsing van de VOB, adviseert de commissie om in dat jaar een klein programmabureau bibliotheekinnovatie met het verdelen van de innovatiemiddelen te belasten.

Per 1-1-2010 is het bestaan van de drie landelijke organisaties VOB, SIOB en BNL een feit. Daarmee is een stap gezet in de richting van een meer centrale sturing van het stelsel van openbare bibliotheken. De VOB kiest voor een profilering als branchevereniging voor en door de leden, wat betekent dat van de leden (de openbare bibliotheken) meer initiatief en activiteit wordt verwacht dan in het verleden. Het Sectorinstituut beheert de innovatiegelden, versterkt het stelsel langs een aantal programmalijnen en geeft uitvoering aan taken als leesbevordering (het programma Kunst van Lezen, in samenwerking met de Stichting Lezen), certificering (in samenwerking met de Stichting Certificering Openbare Bibliotheken) en aangepast lezen (een verbreding van het bibliotheekwerk voor blinden en slechtzienden). De stichting Bibliotheek.nl is uitvoerder van en aanspreekpunt voor een groot aantal innovatieprojecten, waarvan de belangrijkste zijn de verwezenlijking van de landelijke digitale infrastructuur, ontwikkeling van een white label website (een geheel aan modules waaruit bibliotheken kunnen kiezen om hun eigen website vorm te

geven) en realisatie van een landelijk datawarehouse ten behoeve van onderzoek/statistiek en direct marketing.

De geleidelijke centralisatie van taken die met de drie landelijke organisaties, aangevuld met de Stichting Samenwerkende PSO's Nederland (SSPN), een feit is geworden, gaat idealiter gepaard met een versterking van de lokale autonomie. (Basis)bibliotheken staat het vrij om hun eigen gang te gaan, maar zij kunnen het aanbod van landelijke voorzieningen en modellen benutten om hun budget vooral in te zetten op versterking van de lokale (fysieke) verankering en uitstraling. In hoeverre dit zal leiden tot een sterker stelsel van openbare bibliotheken in Nederland is nog een open vraag. Bezuinigingen op het openbaar bibliotheekwerk door de gemeenten en provincies, die de middelen in het Gemeentefonds resp. Provinciefonds zagen teruglopen met de kredietcrisis, zetten het stelsel op meerdere plaatsen in het land onder druk. In bestuurlijk opzicht is de taakverdeling eigenlijk niet wezenlijk veranderd ten opzichte van de geciteerde verdeling door de Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk (2000). In het thans nog geldende Bibliotheekcharter 2010-2012 (VNG/IPO/OCW 2009: 3) zijn de taken als volgt verdeeld.

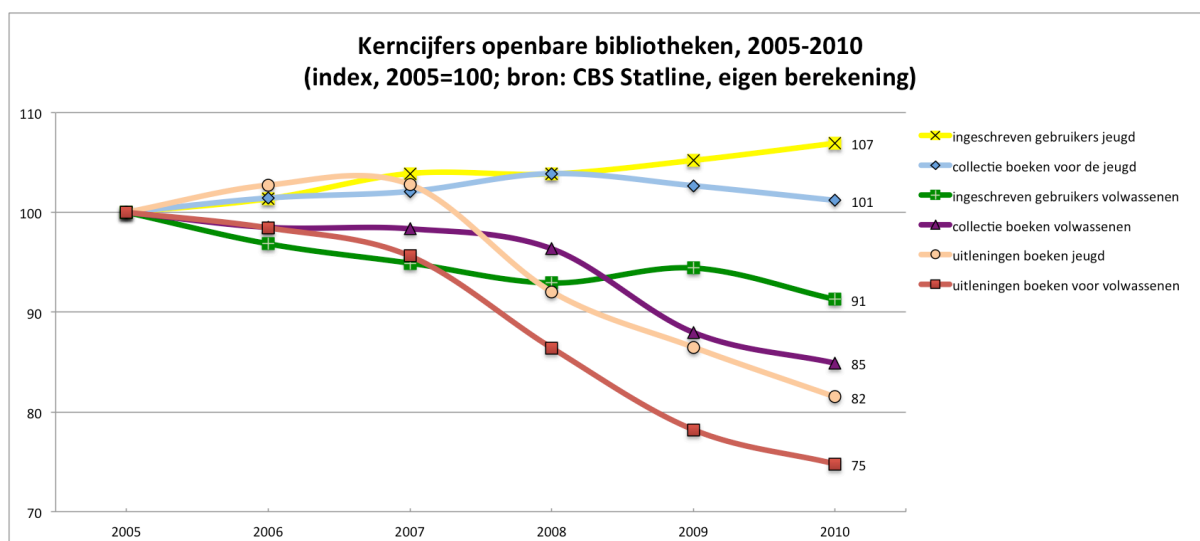
Gemeenten: zijn verantwoordelijk voor het uitvoerend werk van de fysieke bibliotheek en van de lokale component van de landelijke digitale bibliotheek, voor lokale netwerken, voor de aansluiting daarvan op provinciale en landelijke netwerken, voor de implementatie van landelijk overeengekomen innovaties;

Provincies: zijn verantwoordelijk voor de ondersteuning van het uitvoerend werk, voor provinciale netwerken, voor de aansluiting daarvan op het landelijk netwerk en voor de ondersteuning van de implementatie van landelijk overeengekomen innovaties, waaronder de digitale bibliotheek;

Rijk: heeft de bestelverantwoordelijkheid voor het openbare bibliotheekwerk en voor de daaruit voortvloeiende bestel- en opdrachttaken, waaronder de digitale bibliotheek. Deze taken worden uitgevoerd door het sectorinstituut.

Thans (april 2012) wordt toegewerkt naar een nieuwe wettelijke verankering van deze verantwoordelijkheden. De algemene wens om het aantal betrokken bestuurslagen te verminderen (maximaal twee per beleidsterrein) krijgt mogelijk ook toepassing in dit beleidsveld – meest waarschijnlijk is het dat de provinciale laag uit het bestel verdwijnt. Onduidelijk is verder nog of er een nieuwe Wet op het Openbaar Bibliotheekwerk komt, of dat de bepalingen in de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid zullen worden geactualiseerd en uitgebreid.

Figuur 1

Evident is wel dat er nog altijd een sterke betrokkenheid is van de overheden bij het openbaar bibliotheekwerk, ook al wordt er sterk bezuinigd en worden hier en daar openlijk vragen gesteld over de levensvatbaarheid van de openbare bibliotheek in de digitale toekomst. Deze worden ingegeven door dalende tendensen in het gebruik van de fysieke bibliotheek, die vooralsnog niet gepaard gaan met navenant stijgende tendensen in het gebruik van digitale content (zie figuur 1; voor actuele cijfers zie ook de [Bibliotheekmonitor](#) van het Sectorinstituut en de statistische databank [Statline](#) van het Centraal Bureau voor de Statistiek). Met vier miljoen leden, honderd miljoen uitleningen en ruim zeventig miljoen bezoeken op jaarbasis (cijfers 2010) is de positie van de openbare bibliotheek in de Nederlandse samenleving hoe dan ook nog lang niet uitgespeeld.

Geraadpleegde literatuur

Adviescommissie Bibliotheekinnovatie (z.j. [2008]). *Innovatie met effect*. Z.p.: Adviescommissie Bibliotheekinnovatie.

Bannink, Floris, Oerm Mater & Menno van Hoeve (2007). *Innovatiekracht openbare bibliotheken*. Utrecht: Berenschot.

Berdowski, Zosja, Brigit van Berkel, Koos van Dijken & Henno van Maanen (2001). *Open poort tot kennis: de kosten. Raming financiële gevolgen herstructurering openbaar bibliotheekwerk*. Zoetermeer: IOO.

Black, Alistair (2000). *The Public Library in Britain 1914-2000*. London: The British Library

Black, Alistair, Simon Pepper en Kaye Bagshaw (2009). *Books, Buildings and Social Engineering. Early Public Libraries in Britain from Past to Present*. Farnham: Ashgate.

CVOLB (Centrale Vereniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken)(z.j.). *CV 1908-1958. 50 jaar kans om te lezen*. Z.p.: Centrale Vereniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken.

Court, W. de la (1970). Openbare bibliotheken en cultuur. In W. de la Court, Th.P. Loosjes, G.A. van Riemsdijk en J. Stellingwerff (Eds.), *Nederlandse Bibliotheekproblemen* (pp. 45-60). Amsterdam: Nederlandse Vereniging van Bibliothecarissen/Buizen & Schipperheijn.

d'Ancona, H. (1992). *Notitie openbaar bibliotheekwerk* (Tweede Kamer, vergaderjaar 1991-1992, 22 568, nr. 1). 's-Gravenhage: Sdu.

Dann, Otto (Ed., 1980). *Lesegesellschaften und bürgerliche Emanzipation. Ein europäischer Vergleich*. München: C.H. Beck.

Dekker, Paul (1983). *Planning van het openbare bibliotheekwerk. Een studie over planning tussen bestuurslagen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Euser, L. (1984). *Lenen en lezen. Een evaluatie van de Wet op het openbare bibliotheekwerk*. Amsterdam: KOBRA (proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam).

Greve, H.E. (1906). *Openbare leesmusea en volksbibliotheken*. Amsterdam/Leipzig: Maas & Van Suchtelen (proefschrift Universiteit van Amsterdam).

Greve, H.E. (1933). *Geschiedenis der leeszaalbeweging in Nederland. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het vijf en twintig-jarig bestaan der Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken*. Den Haag: Uitgeversfonds der Bibliotheekverenigingen.

Greve, H.E. (1940). *Leeszaalpolitiek in Nederland*. Den Haag: Uitgeversfonds der Bibliotheekverenigingen.

Huysmans, Frank (2006). *De betere bibliotheek. Over de normatieve grondslagen van het openbaar bibliotheekwerk in het internettijdperk*. Amsterdam: Vossiuspress UvA (oratie Universiteit van Amsterdam, 23 juni).

- Huysmans, Frank & Carlien Hillebrink (2008). *De openbare bibliotheek tien jaar van nu*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kasperkovitz, J.M. (2008). *Monitor Bibliotheekvernieuwing 2007*. Amersfoort: Kasperkovitz beleidsonderzoek en –advies.
- Knulst, W.P. & Kalmijn, M. (1988). *Van woord naar beeld? Onderzoek naar de verschuivingen in de tijdsbesteding aan de media in de periode 1975-1985*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Knulst, W.P. & Kraaykamp, G. (1996). *Leesgewoonten: Een halve eeuw onderzoek naar het lezen en zijn belagers*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Koren, Marian (Ed., 2001). *De dienstverlening van de openbare bibliotheek. Bronnen voor beleid*. Den Haag: NBLC, Vereniging van Openbare Bibliotheken/Biblion Uitgeverij.
- Koren, A.M.T.L. (2005). De branche van openbare bibliotheken, organisatie en trends. In: G.M. van Trier, D.W.K. Jansen en H. Prins (Eds.), *Handboek informatiewetenschap voor bibliotheek en archief* (IV A-120). Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Ministerie van CRM (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk)(1967). *Rijkssubsidievoorwaarden-1921 voor openbare bibliotheken (bijgewerkt tot en met de zesde aanvulling)*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Onverzaagt, R. & P.H.J. Vrancken (1989). *Bibliotheekfuncties gemeten. Een analyse van vraag en aanbod van openbare bibliotheken*. 's-Gravenhage: Raad van Advies voor Bibliotheekwezen en Informatieverzorging (RABIN).
- Raad voor Cultuur (1998). *Advies over de bestuurlijke organisatie van het openbare bibliotheekwerk. Brief aan de staatssecretaris van Cultuur*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2008). *Advies Bibliotheekvernieuwing 2009-2012*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Riemsdijk, G.A. van (1978). *Geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland. Deel 1: Van de beginjaren tot mei 1940*. Den Haag: Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum.
- Riemsdijk, G.A. van (1979). *Geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland. Deel 2: Van mei 1940 tot mei 1945*. Den Haag: Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum.
- Riemsdijk, G.A. van (1982). *Geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland. Deel 3: Van mei 1945 tot het jaar 1958*. Den Haag: Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum.
- Schneiders, Paul (1990). *Lezen voor iedereen. Geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*. Den Haag: Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum.
- Schneiders, Paul (2005). *Een eeuw informatie, educatie en inspiratie. Openbaar Bibliotheekwerk in Den Haag 1906-2006*. Den Haag: De Nieuwe Haagsche.
- Stuurgroep Bibliotheken (2008). *Eindrapport Stuurgroep Bibliotheken 2002-2007*. Z.p.: Stuurgroep Bibliotheken.

Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk (2000). *Open poort tot kennis*. Z.p.: Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk.

Swigchem, Pieter J. van (1966). *De Nederlandse openbare bibliotheken en hun boekenbezit. Een onderzoek naar het boekenbezit voor volwassenen in de algemene, rooms-katholieke en protestants-christelijke openbare bibliotheken in Nederland*. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff (proefschrift Universiteit van Amsterdam).

Swigchem, Pieter J. van (1987). Engagement en professie: de openbare bibliotheken 1958-1985. In J. Goinga-van Driel, A.H.H.M. Mathijssen en E.J. Slot (Eds.), *Een kwarteeuw bibliotheek en documentatie in Nederland* (pp. 51-84). Den Haag: Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum.

Terwindt, J.G.F. (1974). *De openbare bibliotheek in de Nederlandse samenleving. Een explorerend onderzoek in de jaren 1951-1968*. Tilburg: Katholieke Hogeschool (proefschrift Katholieke Hogeschool Tilburg).

Vereniging NBLC (1995). *Op weg naar 2005. Strategie van de openbare bibliotheken in Nederland. Eerste fase: 1995-1998*. Den Haag: Vereniging NBLC.

VNG (2011). *Subsidiebeleid openbare bibliotheken. Een handreiking voor gemeenten*. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

VNG/IPO/OCenW (2001, 20 december). *Koepelconvenant herstructurering openbaar bibliotheekwerk*. Z.p.: z.u.

VNG/IPO/OCW (2004, juli). *Aanvulling koepelconvenant 'herstructurering openbaar bibliotheekwerk'*. Z.p.: z.u.

VNG/IPO/OCW (2009, 17 december). *Bibliotheekcharter 2010-2012*. Den Haag: z.u.

VOB/VNG (2005, december). *Richtlijn voor basisbibliotheken*. Den Haag: VOB/VNG.

VOB (z.j. [2004]). *Meerjarenplan 2005-2008. Op naar goud*. Den Haag: Vereniging van Openbare Bibliotheken.

VOB (2008). *Agenda voor de toekomst. De strategie van de Vereniging van Openbare Bibliotheken voor de jaren 2009-2012*. Den Haag: Vereniging Openbare Bibliotheken in Nederland.

VOB (2010). *Certificeringnorm Openbare bibliotheken. Normen voor de termijn 2010 tot en met 2013 zoals vastgesteld in de Ledenvergadering van 17 juni 2010*. Den Haag: VOB.

Over de auteur

Frank Huysmans (1970) studeerde sociologie en communicatiewetenschap aan de Katholieke Universiteit Nijmegen (nu [Radboud Universiteit](#)). In 2001 promoveerde hij in de sociale wetenschappen op het proefschrift *Mediagebruik en de temporele organisatie van het dagelijks leven in huishoudens* aan diezelfde universiteit. Van 2001-2010 werkte hij als (senior) wetenschappelijk medewerker mediagebruik en cultuurdeelname bij het [Sociaal en Cultureel Planbureau](#) in Den Haag. Van 2010-2012 was hij programmamanager onderzoek en kennisdeling bij het [Sectorinstituut Openbare Bibliotheken](#) in Den Haag. Vanaf februari 2012 is hij zelfstandig adviseur op het gebied van de publieke informatievoorziening bij [WareKennis](#) in Den Haag. In 2005 is werd hij benoemd tot bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap, in het bijzonder met betrekking tot openbare bibliotheken, aan de [Universiteit van Amsterdam](#). Deze leerstoel is ingesteld vanwege de Vereniging van Openbare Bibliotheken (2005-2010) en wordt vanaf 2010 gedragen door het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken.

Correspondentie: huysmans@uva.nl of frank@warekennis.nl

